

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Београд

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

На предлог Одељења за историју, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду на својој I редовној седници, одржаној 4. и 5. новембра 2021. године, именовало је комисију за оцену и одбрану докторске дисертације *Грађански ратови у византијској историографији XIV и XV века* докторанда Душана Б. Симића из Београда, у саставу:

1. Проф. др Радивој Радић, ментор
2. Проф. др Влада Станковић
3. Проф. др Драгољуб Марјановић

Пошто се упознала са достављеном докторском дисертацијом колеге Душана Симића Комисија има част да Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду поднесе следећи

РЕФЕРАТ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Докторанд Душан Симић рођен је 10. априла 1987. године у Београду. Основну и средњу техничку школу завршио је у Старој Пазови. Године 2007. уписао је основне студије историје на Филозофском факултету у Београду, које је и завршио у септембру 2011. са просечном оценом 8,89. Одбранио је дипломски рад под насловом *Спољна политика византијског цара Ираклија (610–641)*.

Исте, 2007. године на Филозофском факултету у Београду уписао је мастер студије које је са просеком 9,36 завршио у септембру 2012. и

одбранио завршни рад под насловом *Житије Св.Филарета Милостивог као историјски извор*. Неколико месеци касније започео је докторске студије на Катедри за историју Византије, Одељења за историју, Филозофског факултета у Београду под менторством проф. Радивоја Радића.

Докторанд Душан Симић учествовао је на више научних скупова у земљи и иностранству. То су, пре свега, четири конгреса *Грчког историјског друштва* (2016, 2017, 2018, 2019) у Солуну, затим две научне конференције *Византолошког друштва Кипра* у Никозији (2017, 2018), као и учешће на *23. Међународном конгресу византијски студија* у Београду (2016).

Колега Симић је до сада објавио седам научних радова како у земљи, тако и у иностранству, на српском, грчком и енглеском језику. Реч је о у свету византологије угледним часописима *Βυζαντιακά* (Солун), *Βυζαντινός Δόμος* (Атина) и *Црквене студије* (Ниш). Члан је *Међународног центра за православне студије* у Нишу и бави се фудбалским суђењем. Од страних језика, поред енглеског, говори грчки, немачки и француски, а када је су посредни стари језици, поседује знање старогрчког, латинског и старословенског. Истраживачка интересовања докторанда Душана Симића окренута су касновизантијској историји и превасходно усмерена на позновизантијску историографију, али и на хагиографске текстове, како византијске, тако и српске. Осим тога, занима се и за византијске наративне изворе VII и VIII столећа.

Докторанд Душан Симић објавио је следеће научне радове:

- *Житије светог Филарета Милостивог као историјски извор*, Црквене студије 11 (2014), 239–274.
- *The Education during the Middle Byzantine period – a general overview (srp. Obrazovanje tokom srednjevizantijskog perioda-opšti pregled)*, Conference Proceedings. Third International Conference Education across Borders - Education and Research across Time and Space (1100th Death Anniversary of St. Clement of Ohrid), Bitola (6-7 October 2016), 806-819.
- *Η Θεσσαλονίκη στα σερβικά μεσαιωνικά αγιολογικά κείμενα* (срп. Солун у српским средњовековним житијама), *Βυζαντιακά* 33^{ος} (2016), 213-248.
- Душан Симић, *Сведочанства у историјском делу Лаоника Халкокондила о градовима са територије данашње Републике Србије*, Зборник радова са научног скупа Византијско-словенска чтенија I, одржаном у Нишу 25. новембра 2017., 175-190.
- *Ο Νικηφόρος Γρηγοράς και ο εμφύλιος πόλεμος των δυο Ανδρονίκων (1321-1328) : η αντίληψη του για τη σύγκρουση, τα αίτια, τις συνέπειες και την κοινωνική της διάσταση* (срп. Нићифор Григора и грађански рат двојице Андроника (1321-1328) : његово схватање сукоба, узрока, последица и друштвених димензија), *Βυζαντιακά* 34^{ος} (2017), 153-178.
- *Ο εμφύλιος πόλεμος (1341-1347) στο ιστορικό έργο του Δούκα* (срп. Грађански рат (1341-1347) у Дукином историјском делу), *Βυζαντινός Δόμος* 27 (2019), 229-251.

- *Αναφορές του Νικηφόρου Γρηγορά σε εσωτερικές ταραχές ξένων κρατών* (срп. *Извештаји Нићифора Григоре о унутрашњим сукобима у страним државама*), Βυζαντιακά 35 (2018-2019), 185-206.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања докторске дисертације *Грађански ратови у византијској историографији XIV и XV века* јесу подаци које доносе византијски наративни извори за историју XIV и XV столећа, подаци који се односе на грађанске ратове у Византијском царству у хронолошким оквирима наведеног раздобља.

У савременој византологији се са разлогом сматра да је последње столеће хиљадугодишње византијске историје заправо само увод у историју Османског царства, државе која ће у следећих неколико векова бити једна од оновремених највећих светских стила. Завршну етапу историје царства Ромеја, поготово XIV век, на погубан начин обележили су грађански ратови који су у великој мери ослабили Византију и учинили је неотпорном према све насртљивијим суседима, Србима на Балканском полуострву и, поготово, Турцима на подручју Мале Азије, некадашњег језгра светске империје. Пре свега, реч је о међусобицама унутар владајућег царског дома Палеолога, последње византијске династије, које су у таласима погађали умногоме смањену и ослабљену државу (1321–1328, 1341–1347, 1352–1357, 1376–1379, 1390). Четрнаести век се, дакле, у научној историографији са разлогом сматра „црним столећем“ не само Европе, него и Византијског царства. Када је у питању царевина са средиштем на Босфору, мрачне боје су добрим делом исход честих и исцрпљујућих грађанских ратова који су потресали већ смањену и ослабљену државу.

И сами Византинци су били свесни колики погубан учинак по државу имају оваква унутрашња трвења, па их тако, на пример, византијски цар-писац Манојло II Палеолог упоређује са гангреном која нагриза људски организам, док Нићифор Григора, историчар и водећи интелектуалац византијског света у другој четвртини XIV столећа, наглашава како су грађански ратови по Византију погубнији од напада разних непријатељских војски.

Када је посредни изворна подлога дисертације, реч је о подацима које у својим историјским делима доносе писци Нићифор Григора, Јован Кантакузин, Георгије Сфранцис, тзв. Псеудо-Сфранцис, Дука, Лаоник Халкокондил, као и мемоари Силвестра Сиропула и византијске Кратке хронике. Осим наведених наративних извора, приликом израде дисертације коришћени су и остали извори, различити по жанру, као што су, на пример, документарни извори у којима се могу пронаћи подаци од изворне вредности за поменуте сукобе, похрањени у актима светогорских манастира Хиландара и Кутлумуша. Подаци нађени у њима коришћени су за поређење са онима које доносе наративни извори као и за њихову допуну.

Циљ ове докторске дисертације био је да се детаљном анализом података везаних за грађанске ратове у току XIV и XV столећа, које доносе горе наведени византијски наративни извори, најпре утврди начин на који сваки од њих понаособ описује поменуте сукобе, колико опширно говори њима и колика је изворна вредност података које доноси. Затим, какви су ставови њихових аутора према догађајима и личностима о којима говоре, да ли имају (и ако имају какве) скривене тенденције приликом описивања истих и како генерално гледају на грађанске ратове као феномен. И на послетку, да се упоређивањем резултата добијених анализом, уз претходно сагледавање у контексту мотива који су аутори имали за писање својих историјских дела као и времена и околности њиховог настанка, добије општа слика о томе на који начин је византијска историографија XIV и XV века у целини, посматрала феномен грађанских ратова који су се одиграли током последњих сто тридесет година постојања Царства.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Свестан да је пред њом веома захтеван и нимало лак задатак, докторанд Душан Симић је на самом почетку свог рада нагласио да ће у истраживању које следи његове основне хипотезе бити следеће:

- Најважније изворе за проучавање грађанског рата између Андроника II (1282-1328) и Андроника III (1328-1341) представљају историјска дела Јована Кантакузина и Нићифора Григоре. Остали извори су од секундарног значаја будући да нису савремени поменутим догађајима нити довољно богати подацима о њима.
- Јован Кантакузин у свом историјском делу знатно детаљније описује грађански рат између двојице Андроника него што то чини Нићифор Григора.
- Када је реч о описивању грађанског рата између Андроника II и Андроника III, Нићифор Григора је наклоњен овом првом.
- Када је реч о приказивању грађанског рата између двојице Андроника у историјском делу Јована Кантакузина, види се да је његов аутор наклоњен Андронику III.
- Нићифор Григора схвата фаталне последице грађанских ратова по Византијско царство.
- Историјска дела Нићифора Григоре и Јована Кантакузина су дидактички списи.
- Од свих извора који говоре о грађанским ратовима у Византији током XIV и XV века, историјско дело Нићифора Григоре је написано најкомпликованијим стилем.
- Најважнији извори за проучавање грађанских ратова између Јована V Палеолога и Јована VI Кантакузина јесу историјска дела Нићифора Григоре и Јована Кантакузина који у вези са поменутим сукобима заузимају опречне ставове али је управо та чињеница добра за контролисање њихових исказа.

Остали извори су од секундарног значаја с обзиром на чињеницу да нису савремени поменути ратовима и да нису довољно богати подацима везаним за њих.

- Јован Кантакуз пише своје историјско дело, између осталог, како би се пред читаоцима одбранио од оптужби својих противника за изазивање грађанског рата (1341-1347) и довођење Османлија на Балканско полуострво.
- Јован Кантакузин апологетски говори о себи и својој улози у догађајима које описује. И поред тога што је у уводу прокламовао жељу да непристрасно описује личности и догађаје, он је често крајње пристрасан. Због тога се подаци које доноси његово историјско дело морају посматрати веома критички и контролисати кад год је то могуће подацима које доносе други извори, пре свега Нићифор Григора.
- За грађанске сукобе током друге половине XIV и прве половине XV века морамо се ослонити на историјске изворе који су знатно сиромашнији подацима него они који говоре о претходним ратовима.
- Поменути извори који описују догађаје из друге половине XIV и прве половине XV, нарочито су оскудни када је реч о изворним подацима везаним за другу половину XIV века и стога, зато да наша сазнања о њима не могу бити ни изблиза тако велика као што је то случај са раздобљем које су својим историјским делима покрили и описали Нићифор Григора и Јован Кантакузин.
- Дукино историјско дело нема никакву изворну вредност за грађански рат између Андроника II и Андроника III, будући да га чак ни не спомиње.
- Као историјски извор Псеудо-Сфранцеса нема већу изворну вредност за грађански рат између двојице Андроника нити за сукобе између Јована V Палеолога и Јована VI Кантакузина.
- Сфранцисово историјско дело не представља само историјски извор већ и лингвистички документ од прворазредног значаја будући да је писано на народном грчком језику XV века.
- Сфранцесове белешке су хронолошки прецизне што указује на могућност да је водио неку врсту дневника.
- Историјско дело Атињанина Лаоника Халкокондила се издваја од претходних по томе што се у средишту његове пажње налази успон Османског царства. Са једне стране његово дело се одликује хронолошком збрканости, али са друге, литерарном вештином и несумњиви смислом за историју што му даје не малу историјску вредност.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Докторанд Душан Б. Симић поднео је Комисији докторску дисертацију која обухвата 353 странице и подељена је на шест поглавља. После кратке *Уводне речи* (стр. 1–2) налази се прво поглавље под називом *Рат двојице Андроника (1321–1328)* /стр. 3–66/, подељеном на четири одељка. У њему се расправља о првом од неколико грађанских ратова у Византији XIV века у коме су главни актери били

деда и унук, имењаци, цареви династије Палеолога. У другом поглављу *Грађански рат (1341–1347)* /стр. 67–148/, подељеном на четири одељка, истраживачка усмереност је на последицама најтежег од грађанских ратова у који су се умешали Турци, с једне, у Срби, с друге стране. Треће поглавље, *Грађански рат (1352–1354)* /стр. 149–213/, састављено од такође четири одељка, посвећено је својеврсном наставку претходног грађанског рата, овога пута непосредном сукобу Јована V Палолога и Јована VI Кантакузина. Четврто поглавље *Коначни обрачун између Матије Кантакузина и Јована Палеолога (1341–1347)* /стр. 214–237/, кога чине четири одељка, усмерено је на завршни обрачун двеју царских династија, Палеолога и Кантакузина, сукоб из кога су као победници изашли први. Пето поглавље *Грађански рат (1373–1379/81)* /стр. 238–258/, састављено од три одељка, окренуто је сукобу унутар династије Палеолога у коме су на супротним позицијама стајали Јован V и Манојло II, с једне, и Андроник IV, с друге стране. Шесто поглавље *Ромејска историографија и сукоби међу последњим Палеолозима (1423–1450)* /стр. 259–304/, подељено на чак осам одељака, посвећено је сукобима на самом крају историје Византијског царства, окршајима који су показивали да је феномен грађанских ратова доживео и сам крај хиљадугодишње светске империје. Онда следи *Закључак*, најпре на српском (стр. 305–314), па на енглеском језику (стр. 315–323), затим *Списак извора и литературе* (стр. 324–344), *Прилог*, заправо каталог речи, израза и синтагми које византијски историчари најчешће употребљавају приповедајући о унутрашњим сукобима у Византији (стр. 345–352) и, напослетку, *Биографија* (стр. 353).

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација *Грађански ратови у византијској историографији XIV и XV века* оригиналан је научни рад који представља значајан допринос сциентистичкој проблематици којој је посвећен. По многим својим вредностима ова дисертација представља продор у нове и до сада неистражене области. Реч је о једном свеобухватном погледу на грађанске ратове и, уопште, поједине етапе касновизантијске историје.

Овом дисертацијом остварен је допринос разумевању и истраживању феномена грађанских ратова у Византијском царству XIV столећа у најмање три сциентистичке равни. Прва подразумева беспрекорно историјско разоткривање токова свих оновремених међусобица у Византији, са свим подробностима, други почива на доношењу закључака о ставу писаца-интелектуалаца према таквим друштвеним сучељавањима, а трећа уважава неопходност изналагања и успостављања теоријског оквира у коме су се кретале унутрашње византијске размирице.

Ова докторска дисертација једним делом потврђује резултате и научне домете које су остварили савремени истраживачи завршног раздобља хиљадугодишње империје – умногоме другачије од представа које су имале старије генерације проучавалаца ромејске повеснице – али другим делом доноси низ научних новина, ваљаних закључака, умесних и проницљивих реинтерпретација.

И, најзад, али не и на последњем месту, докторанд Душан Б, Симић поставио је и нека нова питања. На нека од њих је спремно дао одговоре, а нека је једноставно препоручио истраживачима који ће се убудуће бавити позновизантијском историјом.

6. Закључак

Докторска дисертација *Грађански ратови у византијској историографији XIV и XV века*, урађена скрупулозно и са несумњивом истраживачком акрибијом, а вредна по својим оригиналним научним резултатима, драгоцен је допринос бољем познавању византијске историје XIV и прве половине XV века и поготово феномена грађанских ратова који су фатално обележили то раздобље. Штавише, шире гледано, ова дисертација не само да у највећој мери указује на узроке и последице ромејских унутрашњих трвења, него изриче и неке универзалне судове и оцене применљиве на појаву грађанских ратова у другим епохама и другим друштвима.

На основу свега што је изнето, Комисија са задовољством предлаже Наставно-научном већу да прихвати позитивну оцену докторске дисертације *Грађански ратови у византијској историографији XIV и XV века* докторанда Душана Б. Симића и закаже усмену одбрану, на којој ће чланови Комисије са кандидатом подробније размотрити нека стручна питања, указати му на евентуалне недоречености и недоумице и дати одређене сугестије упутне и корисне за њено објављивање.

Са изразима особитог поштовања,

Београд,
5. децембар 2021. године

Комисија

Проф. др Радивој Радић (ментор)

Проф. др Влада Станковић

Проф. др Драгољуб Марјановић